

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ»

Харків
2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ»**

для студентів I курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»,
галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Харків
2021**

Програма навчальної дисципліни «Філософія» для студентів I курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право» / уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Ю. Ю. Калиновський. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 12 с.

У к л а д а ч і: О. Г. Данильян,
О. П. Дзьобань,
Ю. Ю. Калиновський

ВСТУП

Метою опанування навчальної дисципліни «Філософія» є формування знань щодо світоглядної, методологічної, аксіологічної та культурологічної функцій філософії.

Головні завдання курсу: сприяти засвоєнню специфіки філософії як світоглядної дисципліни, вивченню етапів її розвитку та ролі в житті суспільства, становленню сучасного системного наукового мислення студентів; ознайомити із внеском світової та вітчизняної філософії у скарбницю культури; забезпечити оволодіння системою філософських знань, що слугують методологічними засобами для природознавчих та гуманітарних досліджень; виробити високі моральні якості й зразки поведінки, засновані на традиційних цінностях загальнолюдської моральності; розвинути почуття відповідальності за виконання професійного обов'язку.

Студент повинен уміти:

самостійно аналізувати факти, явища та процеси в системі «людина – світ» у їх діалектичному взаємозв'язку та з урахуванням змін, що відбуваються у світі й країні;

критично оцінювати соціальні процеси, правові, політичні, економічні, історичні, екологічні, культурні, соціально-психологічні явища й події;

формулювати світоглядні й методологічні висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати свою ідеологічну та громадську позицію;

застосовувати методологію наукового пізнання до творчої діяльності і отримані знання при вирішенні професійних завдань.

Важливо зазначити, що однією зі специфічних рис філософського знання є багатоманітність суджень. У філософії не існує однастайності стосовно проблем, що вивчаються. Істини, вироблені впродовж століть філософами, не є для всіх беззаперечними. Їх сприйняття, ставлення до них залежить від тих чи інших особистих переконань, світогляду.

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 1 від 1 вересня 2021 р.)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

I. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві

Філософія, її предмет і структура. Мета та порядок вивчення філософії як навчальної дисципліни, її місце та роль у підготовці юристів. Наукові, методологічні та методичні основи вивчення філософії. Світогляд, його структура, риси, суспільно-історичний характер і роль у житті суспільства. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. Філософський світогляд. Гуманізм філософії. Функції філософії. Філософія і право. Філософія і мораль. Філософія і наука. Філософія і культура. Роль філософії у суспільстві, професійній діяльності юристів.

Філософія Античності, Середньовіччя та Відродження: основні риси та етапи розвитку

Історичні передумови, час і місце виникнення філософії. Антична філософія. Ранній грецький натуралізм (рання класика): мілетська школа, піфагорійці, елеати. Геракліт і Парменід: релятивістська й абсолютистська концепції світу. Левкіпп і Демокріт: ранні атомістичні вчення. Висока класика: шлях до людини – філософські вчення софістів і Сократа. Об'єктивний ідеалізм Платона. Філософська система Аристотеля. Основні риси філософії епохи еллінізму (пізня класика) та її школи: кініки, скептики, епікуреїзм, стоїцизм, неоплатонізм.

Джерела середньовічної християнської філософії, її основні проблеми та специфіка типу філософування. Етапи розвитку

середньовічної філософії (апологетика, патристика, схоластика) та їх особливості. Вчення Августина Блаженного про природу та людину. Реалізм і номіналізм. Філософське вчення Фоми Аквінського. Філософія епохи Відродження. Деїзм (Г. Галілей) і пантеїзм (Дж. Бруно). Гуманізм і проблема людської індивідуальності (М. Кузанський, М. Монтень, П. Помпонаці). Філософія періоду Реформації (М. Лютер, У. Цвінглі, Ж. Кальвін).

Філософія Нового часу та епохи Просвітництва

Наукова європейська революція XVII ст. Концепції можливості людського пізнання. Гностицизм та агностицизм. Проблема методу пізнання. Механіцизм, раціоналізм та емпіризм. Філософське обґрунтування нової картини світу (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г.В. Лейбніц, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм). Соціально-філософські аспекти у філософських поглядах емпіристів та раціоналістів Нового часу. Деїзм і матеріалізм у французькому Просвітництві. Вчення про природу і суспільство у філософії Просвітництва (Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Проблема людини у філософії Просвітництва. Французький матеріалізм XVIII ст.

Німецька класична філософія

Особливості та характерні риси німецької класичної філософії, її місце в історії філософської думки. І. Кант: дуалізм світу людського буття – природний і моральний. Філософія людського «Я» (Й. Г. Фіхте). Натурфілософія Ф. Шеллінга. Філософія абсолютної ідеї й діалектика Г.В.Ф. Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л. Фейербаха. Вплив ідей німецької класичної філософії на європейську культуру. Проникнення ідей німецької класичної філософії в Україну.

Сучасна світова філософія

Основні напрями сучасної світової філософії. Позитивістська тенденція у сучасній світовій філософії. Етапи розвитку позитивізму (класичний позитивізм, махізм, неопозитивізм, постпозитивізм).

Релігійно-філософські напрями (тейярдизм, персоналізм). Неотомізм як офіційна філософсько-теологічна доктрина католи-

цької церкви. Виникнення неklasичних філософських вчень у XIX ст. Ірраціонально-гуманістичний напрям у сучасній філософії: філософія життя і творчої еволюції, фрейдизм (неофрейдизм), герменевтика, феноменологія, екзистенціалізм, філософська антропологія. Філософія марксизму. Феноменологія. Комунікативна філософія. Філософія постмодерну. Російська філософія XIX–XX ст.: основні напрями та характерні риси.

Вітчизняні філософські традиції

Джерела української філософської культури. Філософія в культурі Київської Русі (X–XII ст.). Просвітництво в Україні (XV – початок XVI ст.). Проблема світу й людини у філософії професорів Києво-Могилянської академії (С. Яворський, Ф. Прокопович). Філософія Г. Сковороди. Сутність «філософії серця». Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш). Основні ідеї філософії П. Юркевича. Київська екзистенційна філософія XX ст. (Л. Шестов, В. Зенковський). Філософські ідеї в Україні кінця XIX – початку XX ст. Українське філософське відродження 60-х років XX ст. Новітня філософія України.

II. ОНТОЛОГІЯ, ГНОСЕОЛОГІЯ, СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Філософський смисл проблеми буття

Онтологія, її основні проблеми та категоріальні визначення. Типи онтологій. Філософський смисл проблеми буття, її історичне усвідомлення. Категорія буття: її сутність і специфіка. Співвідношення категорій: буття, суще, реальність, дійсність. Основні форми буття. Роль категорії «субстанція» для визначення онтологічних основ і способу буття світу. Формування науково-філософського поняття матерії. Сучасна наука про складну систему організації матерії та її властивості. Матерія і рух. Простір і час як форми існування матерії. Сучасні наукові моделі розвитку світу.

Свідомість як філософська проблема

Проблема свідомості у філософії. Теорії походження та сутності свідомості. Свідомість як вища форма відображення. Свідомість як субстанція. Свідомість як форма регулювання і необхідна умова життєдіяльності людини, її суспільна природа, сутність і функції. Свідомість як суб'єктивне явище. Рефлексія, розум, інтелект, мислення. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, свідоме, надсвідоме. Структура свідомості. Свідомість і вищі форми психічної діяльності: мислення, пам'ять, воля, емоції. Свідомість і мова. Специфіка юридичної мови. Самосвідомість. Фундаментальна роль категорії свідомості у філософії, її методологічне значення для пізнання природи, суспільства й юридичної практики.

Філософські вчення про розвиток

Діалектика як вчення про розвиток і метод пізнання. Історичні форми діалектики. Об'єктивна і суб'єктивна діалектика. Діалектика як система принципів, законів, категорій. Принцип загального зв'язку. Поняття відношення, зв'язку, взаємодії. Принцип розвитку. Поняття зміни, руху, розвитку. Основні закони діалектики. Основні категорії діалектики. Значення законів і категорій діалектики для теоретичної і практичної діяльності юристів. Модифікація діалектики у сучасних філософських доктринах. Метафізика, догматизм, релятивізм, еkleктика як класичні альтернативи діалектики. Протилежність діалектики й метафізики. Становлення сучасної філософської концепції розвитку. Синергетика: категоріальний апарат, особливості, евристичний потенціал. Протилежність та взаємодоповнюваність діалектики й синергетики.

Сутність і структура пізнавального процесу.

Наукове пізнання, його форми та методи

Пізнання у контексті людського існування. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне. Діалектика чуттєвого і раціонального у пізнанні.

Творчість як конструктивний принцип пізнання. Інтуїція. Проблема істини у філософії та науці. Філософське вчення про істину. Практика як головний критерій істини. Істина у судових рішеннях. Поняття науки. Специфіка наукового пізнання. Методологія наукового пізнання. Метод і методологія. Рівні методології. Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного дослідження. Сучасна методологія пізнання. Логіка наукового дослідження та її етапи (факт, проблемна ситуація, проблема, гіпотеза, доказ, концепція, теорія). Соціальні функції науки. Наука і мораль.

Філософські підходи до розуміння людини, суспільства, історії

Проблема людини в історії філософії. Основні концепції походження людини (антропосоціогенез, дарвінізм, космізм, теологія). Проблема природи й сутності людини. Проблема життя і смерті у філософії. Самоцінність людського життя і право людини на гідне життя. Зміст понять: людина, індивід, особистість, індивідуальність. Свобода й відповідальність особистості у суспільному розвитку, їх взаємна зумовленість.

Суспільство як підсистема об'єктивної дійсності. Основні підходи до розуміння суспільства: натуралістичні, соціопсихологічні. Діяльність як специфічний засіб існування соціального. Суспільні відносини, їх сутність та зміст. Суспільні закони, їх особливості і класифікація. Сфери суспільного життя (економічна, соціальна, духовна, політична). Суспільство як відкрита система. Ноосфера.

Основні сфери та елементи духовного життя суспільства та їх взаємозв'язок. Поняття суспільної свідомості. Культура як специфічна соціальна реальність. Культура як спосіб життєдіяльності суспільства і процес самовідтворення людини.

Сучасні концепції філософії історії. Проблема єдності та багатоманітності всесвітньої історії. Проблема смислу і спрямованості історичного процесу. Постановка питання про «кінець історії» в новітній філософії (Ф. Фукуяма). Об'єктивне і суб'єктивне в соціально-історичному процесі.

Список літератури

- Бондаревич І. А. Філософія. Київ: Алерта, 2013. 240 с.
- Волинка Г. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті. Київ: Вища освіта, 2005. С. 84–88.
- Вулевич М. Р. Філософія як мудрість та її осмислення в науковій і практичній діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 2. С. 154–158.
- Горський В. С. Історія української філософії: курс лекцій: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. 3-тє вид. Київ: Наук. думка, 1997. 285 с.
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Трансформації цінностей в інформаційному суспільстві: багатовимірність та різнопорядковість. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія». 2020. № 3 (46). С. 28–43.
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Віртуальна реальність і кіберпростір як атрибути сучасного суспільства. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 9–21.
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2018. 432 с.
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 134 с.
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: навч. посіб. для підгот. до заліку та іспиту. Харків: Право, 2021.
- Дзьобань О. П. Сучасна соціальна синергетика: до питання про визначення концептуальних основ. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2011. Вип. 7. С. 3–15.
- Дротянко Л. Г. Філософія наукового пізнання: підручник. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-ДРУК», 2010. 224 с.
- Калиновський Ю. Ю. Філософія соборності як світоглядне підґрунтя розвитку правового суспільства в Україні. *Гілея: наук. вісн.* 2013. Вип. 70 (№ 3). С. 354–360.
- Коваленко І. І., Мелякова Ю. В., Кальницький Е. А. Феномен тілесності в перформативній парадигмі: від зібрання до проблематизації політичного. *Вісник Національного юридично-*

го університету імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія». 2020. № 1 (44). С. 86–119.

Кузьміна С. Вітчизняна академічна філософія: працюємо в архівах. *Філософська думка*. 2010. № 6. С. 5–20.

Рижак Л. Філософія: підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 650 с.

Соціальна філософія: підруч. для вищ. шк. / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян та ін. Харків: Прапор, 2007. 686 с.

Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2018. 350 с.

Суспільство, людина, право: сучасні дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2014. 392 с.

Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2017. 416 с.

Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.

Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.

Терлецький В. М. Кантове вчення про «а ргіогі» в онтологічній перспективі. *Філософська думка*. 2008. № 6. С. 21–39.

Філософія: підручник / ред. Л. В. Губерський. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Фоліо, 2018. 621 с.

Філософія історії: підруч. для вищ. шк. / І. В. Бойченко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян та ін. Харків: Прапор, 2006. 654 с.

Філософія: хрестоматія. Від витоків до сьогодення: навч. посіб. / за ред. Л. В. Губерського. 2-ге вид., стереотип. Київ: Знання, 2012. 621 с.

Інтернет-ресурси

Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/782>

Навчальний електронний інформаційний комплекс «Філософія (НЕІК)». URL: <http://dl.nlu.edu.ua/?lang=uk>

Навчально-методичні матеріали Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/materials/list.php>

Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

СЕНМК: Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри філософії. URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=120:kafedra-f%D1%96losof%D1%

Навчальне видання

Електронне видання

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ»**

для студентів I курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»,
галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

У к л а д а ч і: ДАНИЛЬЯН Олег Геннадійович,
ДЗЬОБАНЬ Олександр Петрович,
КАЛИНОВСЬКИЙ Юрій Юрійович

Відповідальний за випуск *О. Г. Данильян*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*